

СУЧАСНИЙ СТАН РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ (АСПЕКТ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОЛАБОРАЦІОНІЗМ)

Острогляд Олександр Васильович

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права
та правоохоронної діяльності*

Державного університету «Житомирська політехніка»

м. Житомир, Україна,

професор кафедри права та публічного управління

ЗВО «Університет Короля Данила»

м. Івано-Франківськ, Україна

Перші зміни до КК України в 2022 році було внесено 3 березня 2022 року Законом «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» (набрав чинності 15 березня 2022 року)¹.

Саме цим Законом було впроваджено напевно найбільш очікувану в останні роки і напевно найбільш дискусійну норму 111-1 ККУ «Колабораційна діяльність».

Загалом те що ця норма вже нарешті є – можна визнати як позитивний крок. Але окремі її положення викликають дискусії і потребують узгодження.

Зокрема, незрозумілим є той факт, що незважаючи на наявність теоретичних напрацювань, а також певну кількість законопроектів, законодавець пішов шляхом розробки абсолютно нової норми, яка займаючи 8 частин і примітку з 4 частин, є важкою для сприйняття.

Серед теоретичних напрацювань слід зазначити науковий нарис Є. Письменського в якому він якраз і аналізував кілька попередніх законопроектів, які було відхилено. Серед яких було, як слушно, підтримано думку про запровадження (як додаткового покарання) позбавлення права обіймати певні посади для осіб, які вчинили закінчене діяння. Крім того він в рамках цієї праці пропонував і власну редакцію відповідальності за колабораціонізм як привілейований склад до державної зради (а саме така ідея найбільше обговорювалася, що колабораціонізм це «полегшений» варіант державної зради – О.О.), що давало б можливість

¹ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність. Закон України за станом на 03.03.2022 // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#n6>

ретроактивне застосування кримінального закону, наводячи як приклад КК Литовської республіки². Проте зазначені позиції не знайшли відображення в чинній нормі 111-1 КК України.

Як вже відомо ч.1-2 ст. 111-1 законодавець відніс до кримінальних проступків, передбачивши за них єдине основне покарання «позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років». Якщо виходити з тлумачення ч. 2 ст. 55 КК України «Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткове покарання може бути призначене й у випадках, коли воно не передбачене в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу за умови, що з урахуванням характеру кримінального правопорушення, вчиненого за посадою або у зв'язку із заняттям певною діяльністю (виділено мною – О.О.), особи засудженого та інших обставин справи суд визнає за неможливе збереження за ним права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю», то призначення цього покарання пов'язано з саме здійсненням такої діяльності чи заняттям посади і відповідно має забезпечити всі складові мети покарання визначені в ст. 50 «Покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами».

То яким же чином має забезпечити такий вид покарання складові його мети, якщо особа не займається визначеною в покаранні діяльністю?

В якості ілюстрації наведемо один з перших вироків за цією статтею.

Справа № 274/1472/22 (провадження № 1-кп/0274/481/22. Бердичівський міськрайонний суд Житомирської області), згідно вироку в якій ОСОБА_2, ІНФОРМАЦІЯ_1, уродженця с. Мазурівка Чернівецького району Вінницької області, громадянина України, з вищою освітою, одруженого, **фізичної-особи підприємця** (виділено мною – О.О.), проживаючого ... , **фізичної-особи підприємця** (виділено мною – О.О.), проживаючої та зареєстрованої в АДРЕСА_1 , раніше не судимої, було засуджено за ч. 1 ст. 111-1 КК України, до однакового покарання – покарання у виді позбавленням права обіймати посади, пов'язані із **виконанням функцій держави та місцевого самоврядування** (виділено мною – О.О.), на строк 11 (одинадцять) років³.

Зрозуміло, що дане рішення є повністю законним, оскільки прийняте в межах санкції відповідної частини статті 111-1 КК України, але навряд чи воно забезпечить досягнення інших складових мети покарання крім карі.

Загалом за 2022 рік було винесено 266 вироків за цією статтею. З цих вироків було проаналізовано 100, щоб отримати відповідні дані для

² Письменський Є.О. (2020) Колабораціонізм як суспільно-політичне явище в Україні (кримінально-правові аспекти) : наук. нарис. Сєверодонецьк, С. 44-52, 101-103

³ Справа № 274/1472/22. Провадження № 1-кп/0274/481/22. Бердичівський міськрайонний суд Житомирської області / URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103849145>

можливого аналізу, на підставі якого можна зробити кілька наступних висновків та узагальнень (зрозуміло, що ці висновки будуть носити відносний характер, оскільки після деокупації інших територій кількість і структура діянь може змінитися, але ті вироки вже будуть датовані іншим роком):

– переважна більшість вироків стосується саме ч. 1 ст. 111-11 (89 вироків), кілька ч. 4 ст. 111-1 (9 вироків) і два ч. 7 ст. 111-1, інші частини цієї статті в аналізованих вироків не відображено;

– значна частина засуджених не працює – 28 осіб, а також є пенсіонерами – 20 осіб. Така ситуація перетворює цей вид призначення покарання фактично на фікцію, бо ще не працюючі звичайно можуть обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, то пенсіонери в поодиноких випадках. Крім того в багатьох вироків стосовно місця роботи засудженого взагалі немає жодної інформації, а саме вона мала би враховуватися при призначенні цього виду покарання, тобто місця роботи не вказуються і не аналізуються. Фактично в вироків вживається узагальнюючий підхід типу «позбавлення права обіймати посади, пов'язані із виконанням функцій держави та місцевого самоврядування на строк... (або його варіації: органах державної влади; органах, що надають публічні послуги; дуже рідко – правоохоронних органах тощо)». Серед проаналізованих вироків фактично є тільки один, в якому суд врахував діяльність, якою займається засуджений в призначенні покарання **«за ч. 1 ст. 111-1 КК України у виді заборони протягом 10 (десяти) років займатися діяльністю пов'язану з комерційним перевезенням громадян, а саме послуг «таксі»⁴**. Така ситуація є досить дивною, зважаючи, наприклад, на те, що серед засуджених є також вчителі – вчитель інформатики⁵ та вчителька української мови⁶, для яких покарання у виді «покарання у виді позбавлення права обіймати посади, пов'язані із виконанням функцій держави та місцевого самоврядування» навряд чи щось змінює.

Оскільки вони не відносять до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, згідно Закону України «Про запобігання корупції»⁷.

Тобто фактичних перешкод продовжувати діяльність в межах якої і було вчинено даний кримінальний проступок – немає.

⁴ Справа № 545/3887/22. Провадження № 1-кп/545/208/22. Полтавський районний суд Полтавської області / URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106072002>

⁵ Справа № 522/7557/22. Провадження № Провадження №1-кп/522/1881/22. Приморський районний суд м. Одеси / URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105149344>

⁶ Справа №295/5493/22. Провадження № 1-кп/295/774/22. Богунський районний суд м. Житомира / URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104867799>

⁷ Про запобігання корупції (2014). Закон України. За станом на 01.01.2015 р. // Відомості Верховної Ради (ВВР), № 49, ст.2056

Зустрічаються і взагалі формулювання, вплив яких в рамках мети покарання, незрозумілий, як от: «ОСОБА_2 визнати винуватим у вчиненні кримінального проступку, передбаченого ч. 1 ст.111-1КК України, та призначити йому покарання у виді **позбавленням права займатися певною діяльністю** (виділено мною – О.О.) на строк 10 (десять) років»⁸ [411].

Серед аналізованих вироків є також і кримінальні провадження щодо двох священнослужителів з призначеним покаранням «у виді позбавлення права обіймати будь-які посади в правоохоронних органах, в органах державної влади та місцевого самоврядування»⁹ та «позбавлення права обіймати посади, пов'язані із виконанням функцій держави та місцевого самоврядування»¹⁰ відповідно. Зрозуміло, що змінився підхід в призначенні даного виду покарання в розрахунок на «майбутнє», але яким чином в цих конкретних випадках має бути досягнута мета покарання?

– Стосовно призначеного покарання, то з ч.1 ст. 111-1 КК України ситуація наступна, в більшості суди призначають покарання строком 10 років – 56 випадків, 11 років – 11 випадків, 12 років – 9 випадків, 13 років – 1 випадок, 15 років – 8 випадків. В якості пом'якшуючих обставин суди, як правило, зазначають: щире розкаяння та (або) активне сприяння розкриттю кримінального проступку, хоча з матеріалів відображених у вироків такий висновок навряд чи можна зробити, але в більшості випадків мова йде про вчинення кримінального правопорушення вперше, що напевно і обумовлює таке «поблажливе» ставлення суду. Але знову ж таки, чи сприятиме таке відношення досягненню мети покарання, зокрема, в частині попередження.

Серед аналізованих вироків є кілька, які зважаючи на обставини кримінального провадження, стосовно призначеного покарання є досить таки адекватними скоєному, незважаючи на перехід в порядку ст. 69 КК України на застосування штрафу¹¹. Особливості кваліфікації за іншими частинами цієї статті в межах цих тез немає можливості проаналізувати.

Але це не перешкоджає загальному висновку про те, що помилки законодавця в криміналізації та пеналізації діяння, що були зроблені при прийнятті норми ст.111-1 КК України значно утруднюють індивідуалізацію кримінальної відповідальності, а в певних випадках взагалі перетворюють її на фікцію.

⁸ Справа № 295/7983/22. Провадження № 1-кп/295/977/22. Богунський районний суд м. Житомира / URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105837585>

⁹ Справа № 285/1214/22. Провадження № 1-кп/0285/359/22. Новоград-Волинський міськрайонний суд Житомирської області / URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105091537>

¹⁰ Справа № 756/4192/22. Провадження № 1-кп/1056/22. Оболонський районний суд м. Києва / URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104831829>

¹¹ Справа № 727/5738/22. Провадження № 1-кп/727/323/22. Шевченківський районний суд м. Чернівці / URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105370049>